

GROEN IN GRADATIES

Een vergelijking tussen de leden van Groen Links en De Groenen¹

A.P.M. Lucardie, G. Voerman en W.H. van Schuur

Inleiding

Op 6 september 1989 maakte Groen Links zijn debuut bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer. Onder deze vlag hadden de CPN, PPR, PSP en EVP zich geschaard, alsmede een aantal 'onafhankelijke' kandidaten uit verschillende sociale bewegingen. Het resultaat voor de nieuwe politieke formatie viel wat tegen. Hoewel Groen Links zes zetels behaalde - drie meer dan het aantal waarover de samenwerkende partijen in totaal beschikten - was in procenten de vooruitgang veel minder indrukwekkend. In 1986 hadden de afzonderlijke partijen gezamenlijk 3,3% van de stemmen verworven, hun electorale combinatie drie jaar later 4,1%. Niettemin bracht Groen Links het er heel wat beter af dan zijn ecologistische concurrent De Groenen, die slechts 0,4% scoorden. CPN, PPR, PSP, EVP en de onafhankelijken - inmiddels verzameld in de Vereniging Groen Links - besloten hun samenwerking uit te bouwen en richtten op 24 november 1990 de partij Groen Links op - zonder De Groenen echter.

Toen de klein-linkse partijen in 1989 de eerste stappen in de richting van een fusie zetten, ontstond de unieke gelegenheid om dit fusieproces en de opkomst van een nieuwe partij *ab ovo* (vanaf het begin) te bestuderen. Met de financiële hulp van NWO werden de afgevaardigden van de eerste twee congressen van Groen Links alsmede de opheffingscongressen van de vier betrokken partijen in 1990-1991 geënquêteerd.² Daarnaast werden in het voorjaar van 1992 enquêtes gehouden onder de ledenaanhang van Groen Links en De Groenen.³ Doel ervan was onder meer om na te gaan in hoeverre de aanspraken van De Groenen en Groen Links op het predikaat 'groen' terecht waren. De naam 'Groen Links' had immers tot wrevel geleid bij De Groenen, die zich de enige echte groene partij in Nederland beschouwden en die Groen Links als een koekoeksei zagen, in een groen nest gedeponneerd door communisten en socialisten. Omdat De Groenen slechts 450 leden telden maar Groen Links circa 14.500, werd besloten alle leden van de eerste partij te

ondervragen en deze te vergelijken met een steekproef van 1.300 leden van Groen Links. In het geval van De Groenen bedroeg de respons 41% (n=175); in het geval van Groen Links 49% (n=633).

Het numerieke verschil tussen beide partijen bood tevens de gelegenheid om enkele breed aanvaarde noties te toetsen over de uitwerking van de omvang van een partij op haar interne cohesie, stratificatie en participatie. De gedachtengang van de Italiaanse politicoloog Panebianco volgens,⁴ mag worden verwacht dat de kleinere partij een grotere interne cohesie vertoont, een minder gestratificeerde en sociaal meer homogene ledenaanhang heeft en een over groter aandeel van participerende leden beschikt.

Men dient partijen niet te vergelijken zonder hun genetische context te kennen, zo is door Panebianco benadrukt. Voordat de hierboven genoemde hypothesen worden geoperationaliseerd en getest, zal eerst een kort historisch overzicht worden geschetst van De Groenen en Groen Links.

1. Het ontstaan van Groen Links en De Groenen

In de ontwikkeling van de groene politieke stroming in Nederland zijn twee paradoxen te onderscheiden.⁵ De eerste betreft de afwezigheid van een sterke groene partij in het Nederlandse politieke landschap. De sociale en politieke voorwaarden leken per slot van rekening gunstig voor zo'n partij. Niet alleen bestond er (in de jaren zeventig) een relatief sterke milieu- en anti-kernenergiebeweging, daarnaast fungeerde er een kiesstelsel dat als uitermate vriendelijk voor politieke nieuwkomers kan worden beschouwd. Toch slaagde een groene partij er niet in om in het parlement door te dringen, ondanks de lage kiesdrempel van 0,67% en het voorhanden zijn van een electoraal reservoir in de vorm van de 'nieuwe sociale bewegingen'. De reden hiervoor is vooral gelegen in een tweede paradox: de toenadering van drie aanvankelijk totaal verschillende partijen als de Politieke Partij Radikalen (PPR) - in 1968 opgericht als een progressief-christelijke partij -, de Pacifistisch-Socialistische Partij (PSP) en de orthodoxe, stalinistische Communistische Partij van Nederland (CPN). Deze toenadering, die zich onder andere voltrok op het terrein van het milieu, resulteerde uiteindelijk in de totstandkoming van Groen Links. Op het laatste nippertje werd ook de Evangelische Volkspartij (EVP), in 1981 door linkse christen-democraten opgericht, daarbij betrokken.

1.1 De genese van Groen Links

In de loop van de jaren zestig veranderde het Nederlandse verzuilde systeem van aanzien. De voortdurende economische groei maakte de opbouw van de verzorgingsstaat mogelijk. Mede als gevolg van toenemen-

de secularisatie en individualisering en de opkomst van de televisie begonnen de zuilen scheuren te vertonen. Volgzaamheid maakte plaats voor activisme en het accent verschoof tot op zekere hoogte van materiele zaken naar 'post-materiële' issues als het milieu, inspraak en vrouwenemancipatie. Rond deze thema's organiseerden zich nieuwe groeperingen. Hun aanhang behoorde in sociologisch opzicht doorgaans tot de nieuwe middenklasse.⁶ Deze zogenaamde 'nieuwe sociale bewegingen' groeiden aanzienlijk in de jaren zeventig en de vroege jaren tachtig, met name de milieu- en anti-kernenergiebeweging en de vredesbeweging.

De toenadering tussen PPR, PSP en CPN vond plaats tegen deze sociale en politieke achtergronden. Rond 1970 was er echter nog weinig te merken van een aanstaande samenwerking, laat staan van een fusie.⁷ De PSP, die in 1957 was voortgekomen uit de vredesbeweging ten tijde van de Koude Oorlog, legde de nadruk op buitenparlementair activisme. De partij bepleitte geweldloze weerbaarheid, socialisatie van de produktie en arbeiderszelfbestuur, en een emancipatie van het individu van de heersende, traditionele bourgeois normen en waarden. Evenals nieuw-linkse of *New Left*-partijen elders, wantrouwde de PSP de staat: het socialisme moest aan de basis, door directe acties worden opgebouwd. Om die reden steunden de pacifistisch-socialisten elke sociale beweging die was gericht tegen het kapitalisme en de staat. Vanaf het einde van de jaren zestig begon de PSP te participeren in acties tegen milieuverontreiniging en - wat later - tegen kernenergie. Feminisme werd in 1980 aanvaard als een bron van ideologische inspiratie. Ecologisme evenwel kreeg nooit deze voorkeursbehandeling. Het milieuprobleem kon volgens de PSP alleen maar worden opgelost binnen het kader van een socialistische samenleving.⁸

De PPR was in 1968 ontstaan als een afsplitsing van de KVP. Geleidelijk aan seculariseerde de partij en schoof zij in nieuw-linkse richting op. Het begrip 'socialisme' bleef evenwel altijd taboe. De PPR benadrukte thema's als vrede, milieu, welzijn en democratisering. De radicalen waren meer bestuurlijk ingesteld dan de PSP en beschouwden directe, buitenparlementaire actie als supplementair. Zij lonkten eerst vooral naar de PvdA, hetgeen resulteerde in deelname aan het kabinet-Den Uyl. Na de val van de coalitie in 1977 nam de afstand tussen de radicalen en de sociaal-democraten echter toe en verschoof de PPR langzaam maar zeker verder naar links. In 1983 werd over de toekomst van de partij gediscussieerd in termen van kleuren: 'rood' wilde een alliantie met PSP en CPN; 'groen' wenste de PPR in meer ecologisch vaarwater te brengen; en 'blauw' tenslotte wilde de oude, vaag-christelijke identiteit handhaven en in de buurt van de PvdA blijven. De rode en groene vleugel bereikten een compromis, waarna de blauwe vleugel voor een deel opstapte. Daarbij definieerde de PPR haar gedachtengoed als 'radicaal, solidair, non-konformistisch, ekologisch en libertair'.⁹

Mede door de invloed van nieuw-linkse ideeën waren de verschillen tussen PPR en PSP aan het eind van de jaren zeventig niet zo groot meer.¹⁰ Beide partijen geloofden dat de samenleving radicaal gedemocratiseerd diende te worden en dat de heersende mentaliteit moest worden veranderd door acties 'van onderop'. De onderlinge verschillen tussen beide partijen vielen in het niet vergeleken bij de kloof die hen scheidde van de nog tamelijk stalinistische CPN. In de jaren zeventig stonden de communisten nog geheel in de oud-linkse traditie. Zij gaven de hoogste prioriteit aan de sociaal-economische eisen van de arbeidersklasse; 'post-materiële' verlangens kwamen nauwelijks in het program van de CPN voor. De partij was orthodox, centralistisch en amper democratisch. Alhoewel de betrekkingen met Moskou geruime tijd problematisch waren, bleef de CPN nog steeds de dogmatische Sovjet-variant van het marxisme-leninisme toegedaan. De rampzalige verkiezingen voor de Tweede Kamer in 1977, waarbij de partij vijf van haar zeven zetels kwijt raakte, brachten echter een proces van vernieuwing op gang (zie Tabel 1).¹¹ Geleidelijk kwam er meer interne discussievrijheid en raakte het stalinisme op zijn retour. Na langdurige conflicten ging ook het leninisme op de helling en werd het feminisme omarmd als één van de inspiratiebronnen van de CPN. Deze ideologische transformatie volgde op een sociologische gedaantewisseling. De oude proletarische garde maakte al in de jaren zeventig geleidelijk plaats voor jonge academici, welzijnswerkers en journalisten met nieuw-linkse sympathieën.¹²

Als gevolg van de electorale achteruitgang verscheen het thema van klein-linkse samenwerking rond 1980 langzamerhand op de agenda. Verondersteld werd dat een gemeenschappelijke kandidatenlijst de neergang een halt zou kunnen toeroepen en misschien zelfs extra kiezers zou aantrekken. Afgezien van deze electorale bonus zou een verenigd klein links wellicht de PvdA meer naar links kunnen trekken. In de discussie werd erop gewezen dat PPR en PSP bij gemeentelijke en provinciale verkiezingen al vanaf het begin van de jaren zeventig op tal van plaatsen hun krachten bundelden. Beide partijen werkten bovendien in die periode vaak met elkaar samen in buitenparlementaire acties die door de nieuwe sociale bewegingen op touw waren gezet. Partijleden ontmoetten elkaar bij de blokkades van kerncentrales of in de grote vredesdemonstraties aan het begin van de jaren tachtig.¹³ Op deze wijze vervaagden de oude scheidslijnen. Aanvankelijk zette de CPN haar traditie van het voeren van eigen acties voort en bleef zij buiten deze toenadering. Na 1980 evenwel, toen de ideologische vernieuwing gestalte kreeg, kwam de partij meer als samenwerkingspartner in beeld.

In de vroege jaren tachtig kwam zo de samenwerking tussen radicalen, pacifistisch-socialisten en communisten op gang. Bij de kamerverkiezingen van 1986 stuurden PPR en CPN aan op een electorale alliantie met de PSP. Deze partij had echter haar bedenkingen. Hoewel de PSP samen

met de andere partijen bij de Europese verkiezingen in 1984 had geparticipeerd in het Groen Progressief Akkoord, besloot het partijcongres met een nipte meerderheid af te zien van een vergelijkbare overeenkomst op nationaal niveau. Het gevolg was dat de klein-linkse partijen alle op eigen houtje deelnamen - met desastreuze gevolgen. De CPN verdween uit de Tweede Kamer en de PSP verloor een zetel. Alleen de PPR wist zich enigszins te handhaven, dankzij haar lijstverbinding met CPN en PSP. Bij de electorale neergang kwam nog eens een exodus van leden (zie Tabel 1). Tegen deze achtergrond werd in 1989 bij de vervroegde kamerverkiezingen besloten de handen ineen te slaan. Na twaalf jaar - gerekend vanaf het electorale trauma van 1977 - overwonnen CPN, PPR en PSP hun reserves en bereikten zij overeenstemming over een gezamenlijk verkiezingsprogramma en een gemeenschappelijke kandidatenlijst. Bij de samenwerking werden ook de EVP en 'onafhankelijke' kandidaten uit de sociale bewegingen betrokken. De EVP had in de eerste helft van de jaren tachtig 'aangeschurd' tegen het CDA in de hoop de linkervleugel van die partij los te weken. Toen die strategie faalde en de partij zelfs haar enige kamerzetel in 1986 prijs moest geven, kreeg een op klein-linkse samenwerking gerichte stroming in de partij geleidelijk de overhand.¹⁴ In 1990 werd de samenwerking uitgebouwd met de oprichting van Groen Links. Vervolgens hieven PSP, PPR, EVP en CPN zich in de eerste helft van 1991 op.

Tabel 1. Aantallen leden en zetels van CPN, PSP en PPR (1971-1989)

	CPN-leden	zts	PSP-leden	zts	PPR-leden	zts	Totaal leden	zts
1971	?	6	4.000	2	4.300	2	?	10
1972	10.000	7	4.600	2	3.800	7	18.400	16
1977	15.300	2	6.500	1	13.400	3	35.200	6
1981	14.400	3	9.600	3	10.500	3	34.500	9
1982	13.900	3	10.000	3	10.000	2	33.900	8
1986	8.500	0	6.500	1	6.300	2	21.300	3
1989	5.700	-	4.100	-	6.000	-	18.400*	6**

*) Ledental Groen Links, bestaande uit de leden van CPN, PSP en PPR alsmede de EVP (1.500) en de directe leden van de Vereniging Groen Links (1.100)

***) Totaal Groen Links

bron:

G. Voerman, 'Van klein links naar Groen Links. Hoe CPN, PSP en PPR van kleur verschoten', in: *Namens*, 5 (1990), 2 (mrt.), 35.

1.2 De lotgevallen van De Groenen

Zoals al gezegd leek de Nederlandse bodem voor een groene partij erg vruchtbaar, speciaal vanwege de opkomst van de nieuwe sociale bewegingen in de jaren zeventig. In oktober 1982 werd de Groene Partij Nederland (GPN) opgericht door de PPR-leden B. de Gaay Fortman en W. van Dieren. De nieuwe partij bestond echter voornamelijk op papier. Door de GPN te registreren bij de Kiesraad, wilden zij mogelijk misbruik van de term 'groen' door extreem-rechts voorkomen. Daarnaast moest de GPN een platform worden voor partijen links van de PvdA. Om die reden heette de GPN in de praktijk Groen Platform. In 1983 overlegde het Groen Platform met CPN, PPR en PSP over gemeenschappelijke deelname aan de Europese verkiezingen die een jaar later zouden worden gehouden. De partijen kwamen tot overeenstemming en namen aan deze verkiezingen deel als 'Groen Progressief Akkoord' (GPA). De PPR had gepoogd om het GPA een ecologisch tintje te geven, maar dit was gestuit op tegenstand van CPN en PSP. Al met al was het GPA meer een optelsom van de verlangens van de verschillende partners met betrekking tot defensie, werkloosheid en milieuverontreiniging - in die volgorde.

De totstandkoming van het GPA leidde tot een breuk binnen het Groen Platform. Regionale groene partijen, die zich vroegtijdig hadden gevormd met het oog op de Provinciale Statenverkiezingen in 1987, vreesden ingekapseld te worden door de klein-linkse partijen. Vooral met de CPN hadden zij weinig op. Een aantal van deze regionale groeperingen stapte op en vormde De Groenen. Deze nieuwe partij wilde zich met name op het politieke midden richten, dat wil zeggen op de progressieve vleugel van het CDA en op het electoraat van D66. Als 'Europese Groenen' deden De Groenen in 1984 mee aan de Europese verkiezingen. Ondanks de erkenning van de meeste groene partijen van de Europese Gemeenschap, brachten de Europese Groenen het er met 1,3% van de stemmen niet erg goed af. Het GPA - gesteund door de Duitse Grünen - behaalde 5,6%, goed voor twee zetels in het Europees Parlement.

Na deze teleurstellende uitslag ging het bergafwaarts met de Europese Groenen. Als 'Federatieve Groenen' namen zij deel aan de Tweede-Kamerverkiezingen van 1986. De naamswisseling bracht geen electoraal gewin: slechts 0,2% van de kiezers bracht op deze lijst een stem uit. Kennelijk bestond er geen basis voor een 'donkergroene' politiek: het program van de Federatieve Groenen was sterk holistisch en ecologisch. De mensheid, de aarde en het universum werden als één samenhangend geheel beschouwd. In plaats van alleen maar een 'milieubeleid' werd een geïntegreerde aanpak bepleit. Decentralisatie, basisdemocratie, basisinkomen, hergebruik en kleinschaligheid waren hiervoor de uitgangspunten.

In 1988 fuseerden de Federatieve Groenen met Groen Amsterdam, een lokale partij die onder leiding van R. van Duijn in 1986 een zetel in de gemeenteraad van de hoofdstad gewonnen had. De nieuwe partij, die zich (weer) De Groenen noemde, zag af van deelname aan de Europese verkiezingen van 1989. De combinatie van CPN, PPR, PSP en GPN deed opnieuw mee. Versterkt met de EVP en 'onafhankelijke' kandidaten behaalde de alliantie - die zich dit keer met de naam 'Regenboog' had getooid - 7,0% van de stemmen, waarmee zij haar twee zetels behield. Zoals reeds vermeld deden De Groenen het bij de eveneens in 1989 gehouden verkiezingen voor de Tweede Kamer niet best, vergeleken bij Groen Links. Het ecologistische en holistische partijprogramma borduurde voort op dat van de Federatieve Groenen. Doel was de verwezenlijking van een 'duurzame, groene samenleving'.

Gelet op de verkiezingsuitslagen van 1989 leek het er weer op dat de kiezer meer behoefte had aan een lichtgroen programma van Groen Links dan aan een donkergroene variant van De Groenen. Na de electorale tegenslag geraakten De Groenen wederom in een crisis. In 1992 vond een afsplitsing plaats uit onvrede over enige centralisatie van de partijorganisatie. De dissidente groep ging over tot de oprichting van een rivaliserende partij, Federatieven '92 genaamd. Vervolgens brak er een conflict uit tussen de twee groene leden van de gemeenteraad van Amsterdam, de enige stad met een zuiver groene vertegenwoordiging, dat opnieuw uitmondde in afsplitsing. Geen wonder dat op het algemeen ledencongres in december 1992 vele sprekers de toekomst somber inzagen en een enkeling zelfs pleitte voor opheffing van de partij. Deelname aan de Tweede-Kamerverkiezingen van 1994 met een eigen lijst leek in elk geval nogal onzeker.¹⁵

Slechts met pijn en moeite kan de enige puur-groene partij in de Nederlandse politiek zich electoraal en organisatorisch enigszins staande houden. Eigenlijk heeft deze partij nooit echt de gelegenheid gehad wortel te schieten. Het gras werd voor haar voeten weggemaaid door de PPR, die al in 1979 participeerde in de internationale 'Coördinatie van Ecologische en Radicale Partijen', samen met *Die Grünen*, de Belgische partijen *Agalev* en *Ecolo*, the *Mouvement d'Ecologie Politique* uit Frankrijk en de Britse *Ecology Party*.¹⁶ De toenadering tussen radicalen, pacifistisch-socialisten en communisten, die gaandeweg steeds groenere kleuren kreeg, bleek uiteindelijk fataal voor de puur-groene politieke onderneming.

2. Verschillen tussen de partijen: enige hypothesen

De bestaande literatuur, samengevat door Panebianco, biedt een drietal hypothesen over de verschillen tussen kleine en grote partijen die in dit

onderzoek getoetst kunnen worden:

(1) Leden van De Groenen besteden meer tijd aan partij-activiteiten dan leden van Groen Links. Panebianco zou hierbij echter een voorbehoud maken: aangezien Groen Links in 1992 nog een vrij nieuwe partij was, zou het relatief nog meer actieve leden kunnen mobiliseren dan de al wat oudere partij De Groenen.

(2) De leden van De Groenen zijn minder gestratificeerd oftewel homogener dan leden van Groen Links met betrekking tot leeftijd, sekse, levensbeschouwing, sociale status of beroep. Niet alleen de grootte, maar ook de voorgeschiedenis van Groen Links zou grotere heterogeniteit kunnen veroorzaken. Men kan daar de verwachting aan toevoegen dat een marginale partij als De Groenen ook meer leden zal trekken uit marginale groepen in de samenleving, dus bijvoorbeeld meer werklozen, leden van marginale religieuze sekten en maatschappelijk geïsoleerde individuen.

(3) Leden van De Groenen koesteren politieke opvattingen die meer onderlinge samenhang vertonen dan die van Groen Links. Ook hier zouden niet alleen de grootte maar ook de heterogene oorsprong van Groen Links meer ideologische heterogeniteit doen verwachten.

Aan deze structurele hypothesen kan men nog drie hypothesen toevoegen die uit de geschiedenis van de twee partijen af te leiden zijn:

(4) Leden van De Groenen denken meer ecologisch of 'donkergroen' en staan radicalere maatregelen voor ter bescherming van natuur en milieu dan leden van Groen Links.

(5) Leden van De Groenen hechten meer belang aan buitenparlementaire actie en meningsvorming en minder belang aan het winnen van zetels en deelname aan lokaal bestuur dan leden van Groen Links.

(6) Leden van De Groenen evalueren andere partijen meer in termen van milieubezorgdheid dan in termen van links of rechts; bij leden van Groen Links is dat andersom.

3. Resultaten

3.1 Partij-activiteit

Verwacht werd dat leden van De Groenen meer uren aan partij-activiteiten zouden besteden dan leden van Groen Links. Dat is inderdaad het

geval, maar het verschil blijkt niet significant (zie Tabel 2). Dit zou kunnen betekenen dat Panebianco terecht een voorbehoud maakt voor nieuwe partijen, die nog relatief veel leden kunnen activeren. Een andere verklaring voor het geringe verschil kan liggen in de zwakkere organisatie van De Groenen, die haar leden minder mogelijkheden tot activisme biedt dan Groen Links.

Tabel 2. Aantal uren dat leden van Groen Links (GL) en De Groenen (DG) gemiddeld per maand aan partij-activiteiten besteden

	GL	DG
Geen	68	62
Tussen 0 en 5 uur	14	15
Tussen 5 en 20 uur	11	12
Meer dan 20 uur	8	12
Totaal	101%	101%

chi-kwadraat=3,6 df=3

p = ,30

3.2 Sociale achtergronden

Leden van De Groenen zouden volgens hypothese (2) homogener zijn dan die van Groen Links met betrekking tot leeftijd, sekse, levensbeschouwing, beroep en status. Deze hypothese moet op een aantal onderdelen verworpen worden.

De Groenen behoren niet overwegend tot één bepaalde leeftijdsgroep, nog minder dan Groen Links. In de laatstgenoemde partij lijken de dertigers en veertigers oververtegenwoordigd en zowel jongeren als ouderen zwak vertegenwoordigd; bij De Groenen is de spreiding gelijkmatiger, al zijn jongeren evenmin zeer talrijk (zie Tabel 3).

Vrouwen zijn bij De Groenen echter sterk in de minderheid (26%), meer dan bij Groen Links (33%).

Op levensbeschouwelijk gebied is de verscheidenheid bij De Groenen groter dan bij Groen Links, waar onkerkelijken een duidelijke meerderheid vormen (zie Tabel 4). Ruim een derde van De Groenen rekende zich noch tot een grote kerkgenootschappen noch tot de humanisten, maar tot een andere levensbeschouwing - boeddhisme, theosofie, antroposofie, soefisme, hindoeïsme, of een eigen variant van het christendom. Getalsmatig kan men deze stromingen in Nederland marginaal noemen.

Tabel 3. Leeftijd van leden van Groen Links (GL) en De Groenen (DG)

	GL	DG
Geboren na 1962	10	17
Geboren tussen 1953 en '62	35	21
Geboren tussen 1943 en '52	31	32
Geboren voor 1943	25	30
Totaal	101%	100%

chi-kwadraat = 17,4 df = 3

p = .000

Tabel 4. Levensbeschouwing van leden van Groen Links (GL) en De Groenen (DG)

	GL	DG
Geen	60	37
Katholiek	10	9
Nederlands Hervormd/Gereformeerd	18	10
Humanist	5	9
Overig	8	34
Totaal	101%	99%

chi-kwadraat = 89,9 df = 4

p = .000

De beroepen van de respondenten waren bij het schrijven van dit artikel nog niet gecodeerd. Wel kan het aandeel van de werklozen bij beide partijen vergeleken worden (zie Tabel 5). Zoals verwacht waren meer leden van De Groenen werkloos dan van Groen Links; bovendien bleken Groen Links-leden meer uren te werken wanneer ze een betaalde baan hadden. Onder De Groenen kwamen niet alleen meer werklozen en arbeidsongeschikten, maar ook meer studenten en gepensioneerden voor - in zekere zin meer marginale groepen in de samenleving.

Tabel 5. *Werkzaamheden van leden van Groen Links (GL) en De Groenen (DG)*

	GL	DG
Volledige of deeltijdbaan	74	58
Studerend	2	10
Huisvrouw/man	4	3
Gepensioneerd	9	14
Werkloos/arbeidsongeschikt	7	11
Anders	4	3
Totaal	100%	101%

chi-kwadraat = 35,8 df = 5

p = .000

Tabel 6. *Opleidingsniveau leden Groen Links (GL) en De Groenen (DG)*

	GL	DG
Alleen lager of middelbaar onderwijs (LBO, HAVO, VWO, MBO)	21	22
Hoger Beroepsonderwijs (HBO)	37	28
Universiteit	43	50
Totaal	101%	100%

chi-kwadraat = 5,0 df = 2

p = .08

De sociale status van de leden werd niet direct gemeten in dit onderzoek, maar wel het opleidingsniveau - naast inkomen doorgaans de belangrijkste maatstaf voor sociale status in onze samenleving. Tegen de verwachting in werd bij De Groenen een even hoog opleidingsniveau gevonden als bij Groen Links - wanneer tenminste niet alleen voltooide maar ook lopende opleidingen worden meegeteld (zie Tabel 6). De theorie van de Duitse politicologen Alber en Bürklin, die de opkomst van groene partijen voornamelijk verklaren uit het groeiend aantal hoog opgeleide jongeren zonder betaalde baan of carrière-mogelijkheden, zou voor De Groenen gedeeltelijk kunnen opgaan.¹⁷ Daarbij blijft echter open, of de

jonge werkloze academici vaak groen worden (uit frustratie bijvoorbeeld) of dat jonge groene academici vaak geen betaalde baan kunnen of willen vinden.

Verwacht werd vervolgens dat leden van De Groenen in maatschappelijk opzicht marginaler en dus minder vaak lid van maatschappelijke organisaties zouden zijn dan leden van Groen Links. Dat werd bevestigd door de enquête-gegevens (zie Tabel 7). Van De Groenen was 14% van geen enkele organisatie lid, bij Groen Links was dat slechts 5%. Groen Links-leden waren bovendien op een breed terrein actief, terwijl De Groenen zich vooral bij de milieubeweging en bij kerken of andere levensbeschouwelijke organisaties hadden aangesloten.

Tabel 7. Deelname aan sociale bewegingen en maatschappelijke organisaties van leden van Groen Links (GL) en De Groenen (DG)

	GL	DG
Vredesbeweging	42	19
Milieubeweging	30	36
Vrouwenbeweging	15	6
Studentenbeweging	17	12
Vakbeweging	20	5
Kerk	23	22
Geen	7	14
N.B. Totaal meer dan 100%		

Hypothese (2) kan derhalve grotendeels verworpen worden. De Groenen zijn nauwelijks homogener dan de leden van Groen Links. Wel zou men hun positie in de samenleving in sommige opzichten marginaler kunnen noemen.

3.3 Politieke waarden

Volgens de derde hypothese zouden de leden van De Groenen ideologisch homogener zijn dan de leden van Groen Links. Om deze veronderstelling te toetsen werd aan de leden van beide partijen 28 ideologische uitspraken voorgelegd, waarvan er negen betrekking hadden op het milieu en negentien op andere zaken, zoals defensie, abortus, de verzorgingsstaat. Men kon het met deze stellingen 'zeer eens', 'eens', 'oneens' of

'zeer oneens' zijn.

De homogeniteit van de antwoorden werd op twee manieren gemeten. Ten eerste werden de standaarddeviaties vergeleken; een grotere standaarddeviatie duidt op een bredere spreiding van antwoorden over de vier categoriën. In dertien van de 28 gevallen bleken de standaarddeviaties bij De Groenen significant groter dan bij Groen Links te zijn, in slechts één geval was dat andersom (zie Tabel 8 en 9). Dit kan op grotere heterogeniteit wijzen, maar mogelijk ook op een verschil in temperament - waardoor De Groenen 'zeer eens' aanstrepen waar leden van Groen Links 'eens' kiezen, bijvoorbeeld.

Tabel 8. *Instemming met ideologische uitspraken van leden van Groen Links (GL) en De Groenen (DG) en standaarddeviaties (σ)*

	GL % eens σ	DG % eens σ
Een meer rechtvaardige maatschappij kan alleen worden bereikt door de huidige sociale structuur radicaal te veranderen	73 .79	73 .82
In de huidige maatschappij heersen geen belangrijke tegenstellingen meer tussen de verschillende maatschappelijke klassen	11 .67	23*** .77*
Het erfrecht moet in principe afgeschaft worden	43 .72	43 .85**
Binnen de komende tien jaar moet een basisinkomen voor iedereen ingevoerd worden	83 .71	75* .81*
Bij de bepaling van belastingen, uitkeringen, subsidies etc. dient de burgerlijke staat van het individu geen rol te spelen	79 .79	71* .81
De winst van een bedrijf behoort aan de werknemers van dat bedrijf	71 .68	67 .76
Alle belangrijke grote bedrijven moeten in handen van de overheid komen	33 .79	14*** .69*
De werknemers moeten het voor het zeggen krijgen in de bedrijven	66 .67	47*** .79**
Inkomensverschillen dienen in principe te verdwijnen	43 .75	36 .85*
Particulier bezit van grond dient afgeschaft te worden; grond behoort aan de gemeenschap	47 .83	41 .97**
Overheidsbemoediging leidt doorgaans alleen maar tot bureaucratie en verlamming van het economisch leven	35 .66	53*** .77**

De overheid mag in ethische kwesties als abortus en euthanasie de keuzes van het individu die het betreft (..) niet in de weg staan	89	.68	82*	.76
Van iedereen mag verwacht worden dat hij/zij werkt dan wel zich inzet om werk te vinden	76	.72	74	.75
Velen hebben de zorg van de overheid nodig om zich te kunnen ontplooiën	84	.57	60***	.73***
De overheid mag zich niet bemoeien met de loononderhandelingen tussen werkgevers en werknemers	31	.69	32	.70
De arbeidstijd moet aanzienlijk verkort worden, desnoods met inlevering van loon	75	.71	59***	.82*
Nederland moet nu zo snel mogelijk uit de NAVO	66	.83	52**	.84
Het Nederlandse leger moet afgeschaft worden	61	.84	47**	.81
Tegen een bezetting van Nederland door een vreemde mogendheid mag alleen gewelddoos verzet worden gepleegd	42	.89	35	.90

* significant verschil met GL: p (kans op toeval) kleiner dan 5%

** significant verschil met GL: p kleiner dan 1%

*** significant verschil met GL: p kleiner dan 0,1%

N.B. De standaarddeviaties zijn berekend over de oorspronkelijke vier antwoordmogelijkheden ('zeer eens', 'eens', 'oneens', 'zeer oneens'). De percentages geven weer hoeveel respondenten 'eens' en 'zeer eens' hebben geantwoord.

Een tweede, maar ook vrij grove manier om homogeniteit te meten is na te gaan hoe groot meerderheden voor of tegen een bepaalde stelling blijken te zijn; grotere meerderheden (in de buurt van 100%) duiden op grotere homogeniteit. In negentien van de 28 gevallen waren de meerderheden groter bij Groen Links, in negen gevallen kleiner (Tabel 8 en 9). Ook dit ondermijnt de hypothese.

Het lijkt er zelfs op dat de leden van De Groenen iets heterogener zijn in hun opvattingen. Dat vermoeden wordt versterkt door hun antwoorden op de vraag 'waar zou u zichzelf plaatsen op een schaal van uiterst links tot uiterst rechts'.

Hoewel De Groenen als partij weigeren zich links of rechts te noemen, bleek de overgrote meerderheid der geënquêteerde leden daar wel toe bereid. Het grootste deel plaatste zichzelf net links van het midden, een belangrijke minderheid koos echter voor een positie verder naar links. Bij

Groen Links is de spreiding kleiner en de gemiddelde positie linkser. De verschillen zijn echter geringer dan verwacht.

Al met al wordt de derde hypothese niet zonder meer door de gegevens bevestigd. De opvattingen van De Groenen zijn niet duidelijk homogener dan die van Groen Links. Het is echter ook niet totaal omgekeerd. De Groenen zijn geen *'single-issue party'* die alleen over het milieu een samenhangende visie heeft; veeleer een partij met één ideologie - 'ecologisme' - die echter door verschillende vleugels op verschillende wijzen geïnterpreteerd wordt. Bij Groen Links zou men van twee visies kunnen spreken, een 'ecologistische' en een 'linkse' visie - waarbij die 'linkse' visie zowel socialistisch als links-liberaal of libertair maar in elk geval post-materialistisch of nieuw-links en niet materialistisch of oud-links genoemd mag worden.¹⁸

3.4 Milieukwesties

Gezien de ontstaansgeschiedenis van De Groenen lag de verwachting voor de hand, dat zij een radicaler milieubeleid zouden voorstaan dan de leden van Groen Links. Zij zouden het milieu niet vanuit de belangen van de mensheid (antropocentrisch) maar vanuit de natuur als geheel (biocentrisch of holistisch) benaderen. Volgens M. Kneepkens, in 1992 tot voorzitter van De Groenen gekozen, zou de partij zich juist daarmee van andere stromingen onderscheiden.¹⁹

Van de negen items over milieukwesties in de enquête waren drie bedoeld om ecologistische en biocentrische opvattingen uit te drukken. Het meest direct was de uitspraak 'als het zou gaan tussen het voortbestaan van de natuur en het voortbestaan van de mens, kies ik voor de natuur'. De meeste Groenen waren het hier inderdaad mee eens - al weigerde een vrij groot aantal deze ongetwijfeld onaangename keuze te maken - terwijl een meerderheid van de Groen Linkse respondenten het hier mee oneens was. Ook met radicale uitspraken over bevolkingspolitiek en beperking van mobiliteit waren meer leden van De Groenen het eens dan leden van Groen Links, al waren de verschillen kleiner dan verwacht (zie Tabel 9). Vrijwel geen verschil was er tussen de partijen wanneer het ging om extra belasting op vervuilende producten, sluiting van vervuilende bedrijven en meer ingrijpen van de overheid ten behoeve van het milieu. Deze maatregelen zijn ook vanuit antropocentrisch oogpunt - de kwaliteit van het menselijk leven - te verdedigen.

Tabel 9. Instemming met 'groene' uitspraken van leden van Groen Links (GL) en De Groenen (DG) en standaarddeviaties (σ)

	GL % eens σ	DG % eens σ
Er dient een extra belasting te komen op milieuvervuilende produkten, opdat deze minder gekocht worden	97 .54	95 .62*
De overheid dient, t.b.v. het milieu, veel meer in te grijpen, in alle geledingen van de maatschappij	96 .60	91* .77***
Milieubelastende sectoren in het bedrijfsleven moeten inkrimpen dan wel verdwijnen, ongeacht het effect hiervan op de werkgelegenheid	88 .67	94* .65
Het autogebruik moet voor iedereen betaalbaar zijn, ook voor de lagere inkomensgroepen	39 .86	25** .92
Het autogebruik moet zo duur gemaakt worden dat er een forse daling van het weggebruik optreedt	74 .85	78 .92
Alle vervoer is vervuilend (auto, bus, trein, vliegtuig) en daarom moet de mobiliteit van de bevolking sterk aan banden worden gelegd	40 .83	50* .95*
Als het zou gaan tussen het voortbestaan van de natuur of het voortbestaan van de mens, kies ik voor de natuur	37 .88	56*** .98
Ten behoeve van het planten- en dierenleven moeten we op aarde een zodanige bevolkingspolitiek voeren dat de menselijke bevolking in omvang afneemt	77 .76	77 .90**

* significant verschil met GL: p (kans op toeval) kleiner dan 5%

** significant verschil met GL: p kleiner dan 1%

*** significant verschil met GL: p kleiner dan 0,1%

N.B. De standaarddeviaties zijn berekend over de oorspronkelijke vier antwoordmogelijkheden ('zeer eens', 'eens', 'oneens', 'zeer oneens'). De percentages geven weer hoeveel respondenten 'eens' en 'zeer eens' hebben geantwoord.

3.5 Strategie

Verwacht werd dat leden van De Groenen buitenparlementaire actie en meningsvorming vaker bijzonder belangrijk zouden vinden dan leden van Groen Links; terwijl laatstgenoemden verkiezingscampagnes en deelname

Tabel 10. *Opvattingen van leden van Groen Links (GL) en De Groenen (DG) over strategieën (percentage dat een strategie- aspect 'bijzonder belangrijk' vindt)*

	GL	DG
Formuleren en uitdragen van een beginselprogramma	36	62***
Propageren van opvattingen via de media	63	77***
Ideeën uitdragen door een parlementaire fractie	72	68
Studie en theorieontwikkeling	24	43***
Lezingen, thema-congressen en conferenties organiseren voor politieke meningsvorming	18	46***
Streven naar een progressieve regeringscoalitie	41	24***
Streven naar bestuurlijke macht op lokaal niveau door het aangaan van coalities	38	26**
Samenwerking met maatschappelijke groeperingen, vakbonden	58	35***
Buitenparlementaire acties rond actuele issues op landelijk niveau	57	50
Lokale issues aangrijpen om actie te voeren	51	50

* significant verschil: p (kans op toeval) kleiner dan 5%

** significant verschil: p kleiner dan 1%

*** significant verschil: p kleiner dan 0,1%

aan (lokaal) bestuur vaker van bijzonder belang zouden achten. Deze verwachting werd door de enquête-gegevens gedeeltelijk weerlegd. Leden van Groen Links hechtten niet minder vaak bijzonder belang aan buitenparlementaire acties dan leden van De Groenen (zie Tabel 10). Dit zou trouwens ook verbazing wekken, gezien het in paragraaf 3.2 vermelde feit dat Groen Linksers nog meer deelnamen aan sociale bewegingen dan leden van De Groenen. De verwachting dat De Groenen meningsvorming, discussie en propaganda belangrijker zouden vinden dan leden van Groen Links, werd wel bevestigd. Misschien zagen eerstgenoemden verkiezingscampagnes ook als middel om hun ideeën te verkondigen en niet zozeer om zetels te winnen; in elk geval vonden ze die campagnes vaker van bijzonder belang dan leden van Groen Links, in strijd met de verwachting. Groen Linksers daarentegen achtten deelname aan lokaal of nationaal bestuur (in een progressieve coalitie) vaker bijzonder belangrijk, zoals verwacht.

Dit beeld wordt nog scherper wanneer de respondenten de verschillende strategieën moeten ordenen naar volgorde van belangrijkheid. Wanneer deze resultaten worden samengevat, dan kunnen De Groenen worden gekenschetst als een getuigenispartij in optima forma: in de eerste plaats gericht op ontwikkeling en verspreiding van eigen ideeën en minder geïnteresseerd in pogingen om die ideeën via actie of bestuur in praktijk te brengen. Groen Links daarentegen is in de eerste plaats gericht op parlementair werk en bestuur, en in de tweede plaats op buitenparlementaire actie, terwijl discussie en verkondiging van ideeën pas op de derde plaats zouden komen.

3.6 Perceptie van politieke partijen.

Hypothese 6: Leden van De Groenen beoordelen politieke partijen meer in termen van 'groen' en 'grijs' (dat wil zeggen meer of minder bezorgd over het milieu) dan in termen van 'links' en 'rechts'. Leden van Groen Links zullen beide dimensies gebruiken bij hun beoordeling van politieke partijen.

Aan de respondenten werd gevraagd de belangrijkste Nederlandse politieke partijen te beoordelen op twee schalen, de gebruikelijke links-rechts schaal (extreem links = 1, extreem rechts = 10), en een milieubezorgdheidsschaal (weinig bezorgd om het milieu = 1, zeer bezorgd om het milieu = 10). Leden van De Groenen hebben ook de partijen beoordeeld op een sympathieschaal (zeer sterke afkeer = 0, zeer sterke sympathie = 10).

Sommige Groenen weigerden om de links-rechts schaal te gebruiken, maar dat waren er niet zoveel als verwacht (niet meer dan 7%). De meeste ondervraagde leden van De Groenen beoordeelden de partijen op dezelfde manier als respondenten in andere onderzoeken eerder hadden

gedaan.²⁰ De Groenen plaatsten hun eigen partij duidelijk ter linkerkant, tussen de PvdA en Groen Links. De standaarddeviatie op de links-rechtsschaal was kleiner dan op de milieubezorgdheidsschaal en de sympathieschalen (zie Tabel 11.a). Zoals verwacht is sympathie voor andere politieke partijen bij De Groenen sterker gerelateerd aan de gepercipieerde bezorgdheid voor het milieu bij die partij, dan aan haar gepercipieerde positie op de links-rechtsschaal. Tussen alle drie schalen bestaat echter een significante associatie.

Tabel 11.a. Percepties van politieke partijen volgens De Groenen

	Positie Links-Rechts		Positie Milieu-Bezorgd		Sympathie score		Corr. LR-Milieu	Corr. LR-Symp.	Corr. Milieu-Symp.
	p	σ	p	σ	p	σ			
GL	2.9	1.5	6.7	1.9	5.3	2.7	-.28	-.16	.49
DG	3.8	1.4	9.2	1.6	8.7	1.6	.04	-.11	.20
PvdA	4.6	1.5	4.7	1.9	4.0	2.2	-.15	-.15	.60
D66	5.3	1.3	5.8	1.8	5.4	2.3	-.35	-.42	.61
CDA	7.6	1.3	3.3	1.8	2.7	2.2	-.26	-.35	.49
VVD	8.5	1.2	3.0	1.9	2.3	2.0	-.11	-.18	.39
Zelf	4.1	1.4	9.0	1.7	--	--	.04	--	--

p: gemiddelde positie van partijen

σ : standaarddeviatie

De sterkere sympathie van De Groenen voor D66 boven die voor Groen Links lijkt enigszins merkwaardig, omdat D66 zowel op de links-rechtsschaal als ook op de milieubezorgdheidsschaal verder van De Groenen verwijderd is dan Groen Links. Wellicht kan deze anomalie verklaard worden in termen van 'nog niet geheelde wonden' in de relatie met Groen Links (zie het historisch overzicht); een meerderheid van de Groene respondenten beschouwde Groen Links niet alleen als 'niet echt groen', maar vond haar ook teveel gericht op machtsvorming, en meende dat ze te weinig ruimte zou bieden voor spiritualiteit. Overigens kan de sympathie voor D66 ook worden toegeschreven aan het weinig bedreigende karakter van D66, die door veel Nederlandse kiezers als tweede keuze wordt genoemd na hun meest geprefereerde partij.

Er is zowel in de ogen van De Groenen als van Groen Links een kleine doch statistisch significante correlatie tussen de gepercipieerde positie op

de links-rechtsschaal en de gepercipieerde bezorgdheid om het milieu voor alle partijen, met uitzondering van De Groenen volgens henzelf. De correlaties tussen beide schalen in de Groen Links data zijn enigszins hoger dan in de data van De Groenen (weer is D66 de uitzondering) (zie Tabel 11.b). Helaas is de leden van Groen Links niet gevraagd om een sympathiescore aan politieke partijen te geven.

Tabel 11.b. Percepties van politieke partijen volgens Groen Links

	Positie Links-Rechts		Positie Milieu-Bezorgd		Correlatie LR-Milieu
	p	σ	p	σ	
GL	2.8	1.0	8.0	1.8	-.27
PvdA	3.0	1.2	5.6	1.6	-.32
D66	5.6	1.2	5.7	1.7	-.23
CDA	7.7	1.1	3.6	1.8	-.26
VVD	8.5	1.1	3.0	2.0	-.21
Zelf	3.0	1.2	8.3	1.8	-.21

p: gemiddelde positie van partijen

σ : standaarddeviatie

Leden van De Groenen gaven niet alleen sympathiescores aan politieke partijen, maar ook aan de volgende belangengroepen en sociale bewegingen:

- Verbond van Nederlandse Ondernemingen (VNO)
- Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV)
- Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV)
- Vakcentrale voor Middelbaar en Hoger Personeel (MHP)
- Man-Vrouw-Maatschappij (MVM)
- Greenpeace (GP)
- Vereniging voor Milieudefensie (VMD)
- Eerste Nederlandse Fietsersbond (ENFB)
- Vereniging van Dienstweigeraars (VD)
- Interkerkelijk Vredesberaad (IKV)
- Antimilitaristisch Kollektief (AMOK)

De tienpunts-sympathiescores werden gedichotomiseerd (1-5 als negatief,

en 6-10 als positief antwoord), en gebruikt in een ontvouwingsanalyse met het MUDFOLD-programma.²¹ Zowel partijen als pressiegroepen kunnen goed worden gerepresenteerd als afzonderlijke ontvouwingsschalen (zie Tabel 12). De twee schalen kunnen worden geacht dezelfde latente dimensie te meten. Dat is echter niet helemaal de conventionele links-rechts dimensie. De dimensie kan wellicht beter worden geïnterpreteerd als Oude versus Nieuwe Politiek. Onder de belangengroepen zijn de nieuwe sociale bewegingen, en speciaal de milieugroeperingen, het meest populair (dat wil zeggen: ze hebben de hoogste proportie positieve antwoorden, $p(i)$); vredesgroepen bevinden zich aan het bovenste uiteinde van de schaal, de 'oude' belangengroepen aan het onderste uiteinde. In de schaal van politieke partijen bevinden de Oude 'grijze' partijen zich in

Tabel 12. MUDFOLD-ontvouwingsanalyse van sympathiescores voor politieke partijen en belangengroepen door leden van De Groenen.

A. Politieke partijen

	p (i)	H (i)
D66	0.53	0.45
GL	0.55	0.49
DG	0.94	0.31
PvdA	0.24	0.51
CDA	0.11	0.47
VVD	0.06	0.53

H-scale

0.45

B. Belangengroepen

	p (i)	H (i)
AMOK	0.39	0.59
VD	0.68	0.47
IKV	0.73	0.38
ENFB	0.88	0.44
VMD	0.92	0.43
GP	0.91	0.36
MVM	0.50	0.35
FNV	0.38	0.48
CNV	0.31	0.39
MHP	0.11	0.44
VNO	0.09	0.34

H-scale

0.42

$p(i)$: percentage respondentent die het positieve antwoord gaven aan organisatie i ;

$H(i)$: homogeniteitswaarde van organisatie i .

de onderste helft van de schaal, terwijl de bovenste helft bestaat uit (min of meer) 'groene', Nieuwe partijen.

4. Conclusies

De meeste hypotheses over het belang van partijgrootte die aan Panebianco zijn ontleend, moeten worden verworpen wanneer de kleine partij De Groenen wordt vergeleken met de middelgrote partij Groen Links. De leden van De Groenen lijken nauwelijks actiever dan de leden van Groen Links, noch zijn ze homogener met betrekking tot leeftijd, opleiding, godsdienst, of in termen van ideologie. Hun ideologische antwoorden tonen niet meer samenhang dan die van leden van Groen Links.

Toch zijn er interessante verschillen tussen de twee groene partijen. De meeste van de hypotheses die geïnspireerd zijn door de geschiedenis van beide partijen, worden door de data ondersteund. De Groenen zijn inderdaad meer bezorgd om het milieu, en meer bereid om radicale, 'donkergroene' of biocentrische ideeën aan te hangen dan de leden van Groen Links. De Groenen willen dat hun partij in de eerste plaats een 'getuigenispartij' is, dat wil zeggen een partij die haar groene ideeën ontwikkelt en uitdraagt; en niet zozeer een partij die vooral strijdt voor zetels in nationale of lokale volksvertegenwoordigingen of besturen. Dat laatste is wel het belangrijkste doel van veel leden van Groen Links. Zowel leden van De Groenen als van Groen Links vinden directe buitenparlementaire actie van secundair belang. De Groenen zullen dus - noodzakelijkerwijs, maar ook uit eigen vrije keuze - een meer marginale rol in het politieke systeem spelen dan Groen Links. Dit gaat ook op bij de perceptie van andere partijen en pressiegroepen. Hoewel De Groenen de conventionele links-rechts dimensie niet in die mate verwerpen zoals verwacht, beoordelen zij partijen en belangengroepen meer in termen van milieubezorgdheid dan in termen van links en rechts.

De marginale positie van De Groenen in het politieke systeem lijkt te corresponderen met de marginale positie van veel van de leden in de maatschappij. Meer leden van De Groenen dan van Groen Links zijn student of werkloos, en meer Groenen behoren tot marginale religieuze groepen dan Groen Linkers. Bovendien zijn de leden van De Groenen minder betrokken bij sociale bewegingen en andere organisaties (met uitzondering van de milieubeweging) dan leden van Groen Links.

Kunnen deze resultaten op enigerlei wijze worden gegeneraliseerd en vergeleken met data van andere groene partijen in Europa? Voor zover bekend, is vergelijkbaar onderzoek alleen uitgevoerd in het Verenigd Koninkrijk, door de Duitse politicoloog W. Rüdiger en zijn medewerkers.²² De Britse Groenen lijken een enigszins andere sociale achtergrond te hebben dan zowel de leden van De Groenen als van Groen Links:

jonger, zelfs nog minder religieus dan leden van Groen Links, maar even hoog opgeleid, en nauwelijks werkloos. Er zijn tot dusver nog geen data over de ideologische opvattingen van de Britse Groenen. Het zou ook interessant zijn de Nederlandse groene partijen te vergelijken met die van Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland: landen waar ook verschillende groene partijen met elkaar strijden om de gunst van de kiezer. De Nederlandse Groenen kunnen bovendien worden vergeleken met de Deense en Noorse Groenen, terwijl Groen Links waarschijnlijk meer lijkt op de 'rood-groene' Socialistische Volkspartijen in Denemarken en Noorwegen.²³

De Nederlandse Groenen voelen zich vaak aangemoedigd door dit soort vergelijkingen: in Europees perspectief lijkt hun toekomst minder duister dan in Nederlands perspectief. Wellicht dat op de (erg) lange termijn groen-linkse partijen hybride overgangsvormen blijken te zijn, die plaats maken voor 'pure' groene partijen. Voorlopig ziet de toekomst er echter niet donker-groen maar rood-groen of zelfs grijs uit.

noten

1. Een ruwe versie van dit artikel is gepresenteerd op het congres 'Green Politics: A Scientific Challenge' aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen op 23 oktober 1992; een Engelse versie zal in 1993 verschijnen in het blad *Environmental Politics*.
2. Zie A.P.M. Lucardie, W.H. van Schuur and G. Voerman, 'De oprichters van Groen Links. Voorlopig verslag van een enquête onder de leden van het congres van Groen Links op 24 november 1990', in: *Jaarboek 1990 DNPP*, Groningen, 1991, 167-185; en J. van der Knoop, A.P.M. Lucardie, W.H. van Schuur en G. Voerman: 'De ideologische vormgevers van Groen Links. Voorlopig verslag van een enquête onder de leden van het congres van Groen Links op 13 en 14 december 1991', *Jaarboek 1991 DNPP*, Groningen, 1992, 168-191. Het onderzoek naar Groen Links werd financieel mogelijk gemaakt door de Afdeling Politicologie en Bestuurswetenschappen van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).
3. De enquête onder de leden van Groen Links was een initiatief van het Groen Links-bestuur, waarbij de auteurs van dit artikel graag hun medewerking verleenden; bij De Groenen ging het initiatief uit van laatstgenoemden, en verleende het bestuur (Uitvoerende Raad) van de partij medewerking. De auteurs zijn beide besturen zeer erkentelijk voor hun medewerking.
4. A. Panebianco, *Political Parties: Organization and Power*, Cambridge, 1988, 186-190.
5. Zie hiervoor G. Voerman, 'The Netherland's Green Paradoxes', in: *Capitalism, Nature, Socialism. A Journal of Socialist Ecology*, 3 (1992), 3

(sep.), 19-27.

6. Zie onder anderen J.W. Duyvendak e.a., red., *Tussen verbeelding en macht. 25 jaar nieuwe sociale bewegingen in Nederland*, Amsterdam, 1992; H. Kriesi, *Nieuwe sociale bewegingen. Op zoek naar hun gemeenschappelijke noemer*, Amsterdam, 1986; J.W. van Deth, *Politieke waarden. Een onderzoek naar de politieke waarde-oriëntaties in Nederland in de periode 1970 tot en met 1982*, Amsterdam, 1985; en H. van der Loo, E. Snel en B. van Steenberg, *Een wenkend perspectief. Nieuwe sociale bewegingen en culturele veranderingen*, Amersfoort, 1984.
7. Voor een meer uitgebreide geschiedenis van de totstandkoming van Groen Links zie G. Voerman, 'Hoe CPN, PSP en PPR van kleur verschooten: van klein links naar Groen Links', in: *Namens*, 5 (1990), 2 (mrt.), 34-39.
8. Zie bijvoorbeeld *Verkiezingsprogram 1986-90 PSP*, Amsterdam, 1986, 18-9. Pas in 1989 bleek de partij hier genuanceerder over te denken, zie: F. de Jong e.a., *Op weg naar een schone toekomst*, Amsterdam, 1989.
9. 'De PPR gaat verder', in: *Radikalenkrant*, 16 (1983), 3 (mrt.), 22.
10. Zie A.P.M. Lucardie, *The New Left in the Netherlands (1960-1977). A Critical Study of New Political Ideas and Groups on the Left in the Netherlands with Comparative References to France and Germany*, Kingston (Ontario), 1980.
11. Zie P. Lucardie, 'Van Bolsjewisme naar "pluriformisme". De recente programmatische vernieuwing van de CPN', in: *Jaarboek 1984 DNPP*, Groningen, 1985, 61-79; en G. Voerman, 'Premature Perestroika. The Dutch Communist Party and Gorbachev', in: D.S. Bell, red., *Western European Communists and the Collapse of Communism*, nog te verschijnen.
12. Zie G. Voerman, 'Een anatomische les. De congressen van de CPN ontleed', in: *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 16 (1990), 2 (mei), 182-199.
13. Zie B. Schennink, T. Bertrand en H. Fun, *De 21 november demonstranten: wie zijn ze en wat willen ze?*, Nijmegen, 1982.
14. Meer hierover in: M. Nieboer en A.P.M. Lucardie, '"Aanschuren tegen het CDA" of aansluiten bij klein links? De geschiedenis van de Evangelische Volkspartij', in: *Jaarboek 1991 DNPP*, Groningen, 1992, 149-67.
15. P. Heukels, 'Verslag van het Algemeen ledencongres gehouden op 19-12-1992 in De Kargadoor te Utrecht', in: *Gras*, 8 (1993), 1 (feb./mrt.), 14-15.
16. S. Parkin, *Green Parties. An International Guide*, London, 1989, 257.
17. J. Alber, 'Modernization, Cleavage Structures, and the Rise of Green Parties and Lists in Europe', in: F. Müller-Rommel, red., *New Politics in Western Europe. The Rise and Success of Green Parties and Alternative Lists*, Boulder, 1989, 195-210; W. Bürklin, *Grüne Politik. Ideologische*

Zyklen, Wähler und Parteiensystem, Opladen, 1984.

18. De 'linkse visie' is niet per se consistent; in feite verschillen linkse (eco-)liberalen en (eco-)socialisten nogal eens van mening. Zie hierover ook: P. Lucardie, 'De groene tinten van Groen Links', in: *De Helling*, 5 (1992) 3 (najaar), 21-23.

19. M. Kneepkens, 'Open brief aan Felix Rottenberg, Voorzitter Partij van de Arbeid', in: *Gras*, 7 (1992), 4 (juni), 22.

20. Zie bijvoorbeeld B. Niemöller, 'Left and right in wider perspective', *Acta Politica*, 27 (1992), 3 (juli), 333-345; W.H. van Schuur, *Structure in political beliefs: A New Model for Stochastic Unfolding with Application to European Party Activists*, Amsterdam, 1984.

21. Van Schuur, *op.cit.*, 215-246.

22. W. Rüdig, L.G. Bennie en M.N. Franklin, *Green Party Members: A Profile*, Glasgow, 1991.

23. Voor een (niet altijd onpartijdig) overzicht van de groene partijen in Europa zie Parkin, *op.cit.*; voorts: Müller-Rommel, *op.cit.*